

Loïc Wacquant

Urban Outcasts. A Comparative Sociology of Advanced Marginality.

Cambridge: Polity Press, 2008, 352 s., ISBN 978-0-7456-3125-7.

Loïc Wacquant je profesorom sociológie na Kalifornskej univerzite v Berkeley a súčasne aj vedcom v parížskom Centre de Sociologie Européenne. Tento pôvodom francúzsky akademik je známy predovšetkým vďaka svojej analýze sociálnych nerovností v súčasnom mestskom prostredí. Oblasť jeho akademických a vedeckých záujmov je však oveľa širšia a rozprestiera sa od už uvedených sociálnych nerovností cez etnografiu telesnosti a trestný štát až po klasickú a súčasnú sociálnu teóriu. Je autorom niekoľkých desiatok akademických statí, ktoré boli publikované nielen v sociologických časopisoch, ale aj v časopisoch o kriminológii, sociálnej politike, pedagogike či o urbánnych a kultúrnych štúdiách. Okrem statí je aj autorom niekoľkých monografií, z ktorých recenzovaná patrí medzi najnovšie. V jeho vedeckom bádani ho najviac ovplyvnil francúzsky sociológ Pierre Bourdieu, s ktorým napísal knihu *An Invitation to Reflexive Sociology* (Pozvanie do reflexívnej sociológie 1992, Cambridge: Polity Press), a tiež William Julius Wilson. Wilson podľa Wacquanta zásadne nasmeroval jeho vedecké bádanie, a to aj napriek tomu, že sa úplne nezhodovali ohľadom prístupu k skúmaniu marginality v amerických mestách.

Recenzovaná kniha, ako už napovedá jej názov (*Mestskí vydedenci. Komparatívna sociológia pokročilej marginality*), sa zaoberá tými, ktorí sú v mestskom priestore odmietaní a vyčleňovaní do jeho špecifických území, a to nielen v prostredí amerického mesta, ale aj v mestách krajín západnej Európy – Wacquant teda porovnáva podoby marginality na oboch stranách Atlantického oceánu. Na základe tohto porovnania zavádza koncept pokročilej marginality, ktorá má niekoľko charakteristík, ku ktorým sa vrátim neskôr. Základnou vlastnosťou pokročilej marginality je ale fakt, že nie je nejakým pozostatkom z minulosti, ktorý zmizne hneď, ako sa v plnej sile dostane k slovu tržná ekonomika. Je naopak priamym dôsledkom ekonomického a technického rozvoja a jej skutočné dôsledky sa ešte len prejavujú, pokiaľ nedôjde k zásadným zmenám v nastavení sociálneho systému štátov neskorkej modernity.

V uvedenej monografii Wacquant sleduje niekoľko cieľov: jedným z nich je narušiť všeobecne prijímaný vedecký a žurnalistický diskurz, podľa ktorého lokality v západoeurópskych mestách podliehajú getoizácii podobne, ako ju poznáme z amerických černošských štvrtí. Ďalším empirickým cieľom je zoznámiť čitateľa s inštitucionálnou transformáciou, ktorou prešlo geto z komunálneho geta 60. rokov 20. storočia na *hypergeto* súčasnosti. V neposlednom rade sleduje analytický cieľ vytvoriť sociologický náčrt pokročilej marginality, a to na základe podobností a rozdielov medzi oblasťami vylúčenia na oboch stranách Atlantiku (s. 2). Koncept pokročilej marginality Wacquant predstavuje ako nový režim

mestskej chudoby, ktorý sa kryštalizuje v mestách súčasnosti ako výsledok nerovnomerného rozvoja kapitalistických ekonomík a stále sa znižujúcej aktivity sociálnych štátov.

Wacquant pred seba postavil neľahkú úlohu, ktorú však s prehľadom zvládol. Za jeho publikáciou totiž stálo desať rokov (1987–1997) etnografického výskumu v chicagskom gete a parížskom *banlieue*. (*Banlieue* označuje rezidenčnú štvrť robotníckej triedy, ktorá je v súčasnosti obývaná predovšetkým imigrantmi z bývalých francúzskych kolónií. Podobné sa nachádzajú na periférii väčšiny veľkých priemyselných miest Európy). Vychádzal tiež z veľkého množstva odbornej literatúry, ktorú kriticky zhodnotil, a prišiel s vlastným, už spomínaným, konceptom pokročilej marginality. Je dôležité tiež poznamenať, že väčšina kapitol, ktoré kniha obsahuje, je prepracovanou verziou autorových už v minulosti publikovaných odborných článkov a statí (viď s. 289–290, kde je ich zoznam). Wacquant sám však uvádza, že sa snažil, aby sa v nich uvedené informácie príliš neopakovali, a tiež o prehĺbenie a spresnenie ich ústredných myšlienok (s. 281). Kniha tak zhŕňa dlhoročnú vedeckú prácu a aj napriek tomu, že od doby výskumu v mestských štvrtiach až do jeho publikovania ubehlo desať rokov, neubralo mu to na aktuálnosti a platnosti jeho záverov sa len potvrdila.

Kniha je rozdelená na tri hlavné časti, prológ a akýsi doslov. Prológ je venovaný nepokojom, ktoré zmietali západoeurópskymi mestami v posledných dvoch desaťročiach. Wacquant považuje za ich hlavné príčiny zásadnú transformáciu ich ekonomik, sociálnu polarizáciu miest a štátne politiky, ktoré vedú k znižovaniu redistribúcie a sociálnej ochrany (s. 37). Wacquant v tejto súvislosti rozlišuje násilie zdola, ktoré má podobu nepokojov, či už v gete alebo imigrantských štvrtiach, a násilie zhora, ktoré je štrukturálne a okrem neochoty bohatých reagovať na rastúce nerovnosti spočíva aj v masovej nezamestnanosti v rámci celej robotníckej triedy, jej vypovedaní do upadajúcich štvrtí a vo zvýšenej stigmatizácii nielen týchto štvrtí, ale aj ich obyvateľov, na základe ich rasového či etnického pôvodu (s. 25). Wacquant ospravedlňuje násilie zdola ako reakciu na násilie zvrchu a tvrdí, že ako také nemá byť chápané ako patológia bez zmyslu, ale ako výsledok politického opustenia mestského jadra tými, ktorí ho mali na starosť (s. 54). Oba typy násillia sú výzvou, na ktorú majú štáty reagovať, pretože je to v ich právomoci.

Prvá časť je nazvaná „Od komunálneho geta k hypergetu“ a zameriava sa na premenu, ktorou prešlo americké „Temné geto (Dark ghetto)“ od nepokojov v 60. rokoch až po súčasnosť. Pozornosť sociálnej vedy sa presunula od štrukturálnych politických a ekonomických prekážok, ktoré bránili obyvateľom geta plne sa začleniť do národnej kolektivity a mestského proletariátu, ku individuálnym nedostatkom chudobných černochoch a patológiám, ktoré musia byť trestané a odsunuté na periférne oblasti nízko plateného trhu práce. Hypergetoizácia tak predstavuje zhoršenie vylučujúcej logiky geta ako nástroja etnorasovej kontroly. Došlo aj k výraznému zvýšeniu miery chudoby mestských černochoch a tiež k zvýšeniu miery ekonomickej, sociálnej a kultúrnej dištancie medzi nimi a majoritnou spoločnosťou. Wacquant sa snaží o zmenšenie významu pojmu „underclass“, ktorý bol podľa neho vyvinutý len ako stigmatizujúci nástroj. Kládie dôraz na „vonkajšie faktory, ktoré pretvorili materiálne a symbolické teritórium, v rámci ktorého sa obyvatelia geta (re)definujú“ (s. 47), na hypergeto ako „produkt novej politickej artikulácie rasových rozporov, triednej nerovnosti a mestského priestoru v dominantnom diskurze, ale aj objektívnej realite“ (s. 47, kurzíva autor). Hypergetoizácia tak podľa neho nie je problémom pre postindustriálnu ekonomiku

alebo mestskú geografiu, ale predovšetkým pre politickú sociológiu. Štát totiž hral pri vzniku hypergeta zásadnú rolu už len preto, že využíva masku konceptu *underclass* na legitimizáciu opatrení, ktoré uzatvárajú chudobných černochoch v upadajúcich a opustených mestských jadrách. Upozorňuje aj na to, že práve politika urbánneho opustenia viedla ku kolapsu verejných inštitúcií v černošskom gete, a zdôrazňuje súčinnosť rasovo poznačených a tržne orientovaných politik, ktoré pôvodne koncentrovali a v súčasnosti naďalej udržiavajú chudobných černochoch na dne (a okraji) priestorového usporiadania polarizujúceho sa mesta.

Hypergeto sa objavilo po tom, ako sa v ňom začala spolu s rasou stretávať aj pozícia na stratifikačnom rebríčku a spolu so strednou triedou sa z neho vytratila aj deľba práce a sieť inštitúcií paralelná k inštitucionálnej sieti majority. Hypergeto stále ostáva spôsobom etnorašového uzatvárania, ale v oveľa väčšej miere sa v ňom koncentruje chudoba, dochádza v ňom k celkovému úpadku bytového fondu a vytrácajú sa z neho zásadné inštitúcie. Rozrastá sa neformálna ekonomika a ostáva len represívna zložka polície, ktorá prispieva k celkovému napätiu a pocitu ohrozenia u obyvateľov hypergeta. Napriek odlišnostiam správania sa obyvateľov hypergeta od normy upozorňuje Wacquant na to, že geto nemáme robiť exotickým, že tam žijú úplne obyčajní ľudia, ktorí majú starosti ako každý iný a chcú zlepšiť svoje životné podmienky, a to všetko za neobvykle represívnych okolností (s. 50).

Druhá časť nazvaná „Black Belt, Red Belt“ sa venuje komparatívnej perspektíve dvoch typov mestských lokalít obývaných spoločenskými „vydedencami“. Na jednej strane je to Black Belt, čiže americké geto, a na druhej strane Red Belt ako rezidenčné štvrte robotníckej triedy v mestách západnej Európy, predovšetkým v Paríži. Wacquant pripúšťa, že na povrchu môžu byť oba typy osídlenia veľmi podobné, ale pri prenášaní konceptu geta do európskeho prostredia by sme mali byť nanajvýš opatrní. Povrchové podobnosti v morfológickom vzniku a žitej skúsenosti totiž len maskujú hlboké rozdiely vo veľkosti, štruktúre a funkcii oboch typov lokalít.

Geto a *banlieue* sú „obe teritória spustošené deindustrializáciou, kde sa koncentruje etnicky odlišná populácia a kde domácnosti trpia nezamestnanosťou a nízkym príjmom – tie sa potom premieňajú na vysoké miery chudoby a sociálneho rozvrátenia“ (s. 147). Druhým spoločným znakom je ponurá a utláčajúca atmosféra, ktorá vedie k tomu, že obyvatelia týchto lokalít cítia stigmú lokality a za najväčší úspech považujú to, že z nej uniknú. Rozdielnych znakov však Wacquant vidí viac. Konkrétne hovorí o piatich odlišných vlastnostiach (s. 150-160), na základe ktorých sa slovné spojenie „francúzske geto“ dá označiť za sociologickú absurditu (s. 160). Prvým zásadným znakom je podľa neho veľkosť týchto teritórií a počet ich obyvateľov a predovšetkým fakt, že vo francúzskych mestách väčšina obyvateľov robotníckych štvrtí trávi väčšinu dňa mimo tieto štvrte a má kontakt s vonkajším svetom, o čom svedčia aj rastúce miery zmiešaných manželstiev medzi imigrantmi a domákmi. Na druhej strane v amerických getách žijú obyvatelia v úplnej sociálnej izolácii. Len výnimočne totiž svoju štvrť opúšťajú a s inštitúciami a členmi majority majú iba príležitostný kontakt. Druhým znakom je na jednej strane etnická diverzita a na druhej strane rasová homogenita a tiež účel, kvôli ktorému obe segregované oblasti vznikli. Imigrantské štvrte totiž mali pôvodne byť nástrojom asimilácie a ich obyvatelia sa mali postupne zaradiť do širšej spoločnosti. Černošské getá na druhej strane od začiatku sledovali cieľ uzavrieť černošskú populáciu a zabrániť jej v prístupe k širšej spoločnosti. Tretím znakom je miera chudoby, ktorá je

v európskych krajinách v porovnaní s americkými mestami výrazne nižšia práve preto, že v nich fungujú aktivity sociálneho štátu. Predposledným znakom je kriminalita a nebezpečnosť oblasti, ktorá je podľa Wacquanta v prípade francúzskych miest predovšetkým výsledkom mediálnej projekcie a konštrukcie, pričom v americkým mestách je násilie a kriminalita každodennou realitou. Posledným odlišujúcim znakom je mestská politika a degradácia okolia. Stav geta a jeho infraštruktúry je totiž ešte aj v porovnaní s tými najhoršími *banlieues* stále katastrofálny. Takže aj keď obe teritória označujú vo svojom národnom rámci deprivované územia, v ktorých sa stretávajú rôzne formy nerovností a osobných ťažkostí, mechanizmy, ktorými dochádza k agregácii a segregácii a ktoré súčasne determinujú ich zloženie a spôsob, akým sú obyvatelia marginalizovaní, sú odlišné.

Posledná časť „Pohľad dopredu: Mestská marginalita v 21. storočí“ je venovaná konceptu pokročilej marginality a predpokladanému smeru, akým sa bude uberať vývoj nového režimu mestskej chudoby. Táto pokročilá marginalita má podľa Wacquanta na oboch brehoch Atlantiku odlišné podoby. Wacquant však pripúšťa, že sa dá očakávať, že s jej rozvojom (v zmysle toho, že pokročilá marginalita a jej dôsledky ležia ešte len pred nami) sa vyvinie druh chudoby, ktorý bude mať odlišný charakter než má v súčasnosti chudoba v černošskom gete, ale aj v európskych robotníckych a imigrantských štvrtiach. Táto forma nerovnosti sa potom stane základnou výzvou pre politiku vo všetkých krajinách západného sveta. Nová marginalita je produkovaná štyrmi základnými charakteristikami spoločnosti neskorej modernity, a to makrosociálnym posunom smerom k nerovnostiam, premenou námezdnjej práce, stiahnutím sa sociálneho štátu a priestorovou koncentráciou a stigmatizáciou chudoby (s. 262). Zameriava sa tiež na možnosti, ktoré má tvárou tvár novému režimu chudoby štát ako sociálny aktér. Identifikuje pritom tieto tri základné: 1. zaplätanie existujúcich programov sociálneho štátu, 2. kriminalizácia chudoby alebo 3. inštitucionalizácia nových sociálnych práv, ktoré oddeľujú výkon na trhu práce od schopnosti užiť si rodinu (s. 276-279). So svojím hlbokým zmyslom pre sociálnu spravodlivosť sa Wacquant prikláňa k poslednej menovanej, a to predovšetkým na základe toho, že platená práca už podľa neho nepredstavuje mechanizmus, ktorý by umožnil dôstojné živobytie, a to obzvlášť v prípade nízko platených, málo bezpečných a neistých zamestnaní a brigád. Možnosť zásadnej premeny sociálneho zabezpečenia je podľa neho jedinou možnou, pretože obe predošlé sú buď málo účinné, alebo príliš drahé na to, aby boli trvalo udržateľné.

Loïc Wacquant samozrejme nie je jediný „z akademikov zameriavajúcich sa na nerovnosti existujúce v sociálnom a fyzickom priestore amerických miest. Autori ako William J. Wilson alebo Douglass Massey a Nancy Denton či Kenneth Clark sa zaoberali porozumením fenoménu geta z pohľadu štruktúrnych a makroekonomických trendov. Oproti nim stoja autori ako Ulf Hannerz alebo už klasický Louis Wirth, ktorí sa naopak zamerali na mikroúroveň skúsenosti života v gete. Wacquantovi sa podarilo skĺbiť oba tieto prístupy a poskytnúť tak komplexný pohľad na život v gete nielen očami jeho obyvateľov, ale aj z hľadiska vplyvu premien americkej spoločnosti na jeho podobu. Poskytol tak svojim čitateľom silný nástroj, pomocou ktorého môžu prehodnotiť svoj pohľad na rastúcu polarizáciu mesta, pochopiť jej príčiny, ale aj s určitou pravdepodobnosťou predpovedať jej dôsledky, ak nedôjde k zásadnej premene sociálneho zabezpečenia a prístupu k mestským „vydedencom“. Práve tejto premeny sa má ujať štát a jedným z hlavných prínosov recenzovanej publikácie je fakt, že

dostáva štát do centra spoločenského diania. Ukazuje totiž, že štát pôsobí nielen ako aktér zmierňujúci dopad sociálnych nerovností, ale súčasne aj ako aktér, ktorý sociálne nerovnosti generuje. Z tohto dôvodu je možné (a potrebné) očakávať, že štát má schopnosť politickej akcie, ktorá by sociálne nerovnosti zase odstraňovala a nielen zmierňovala rôznymi formami finančnej podpory.

Kniha *Urban Outcasts* bola pri svojom prvom vydaní v roku 2007 prekladom francúzskeho originálu *Parias urbains. Ghetto, banlieues, État* (2006, Paríž: La Découverte) a odvtedy bola preložená do ďalších šiestich jazykov. Je publikáciou, ktorá si zasluhuje pozornosť čitateľov na rôznych miestach sveta a určite má čo ponúknuť aj čitateľom v českom prostredí, keď si zvyknú na jej trochu komplikovaný jazyk. V zahraničí sa stretla hlavne s pozitívnym ohlasom kritikov a akademikov a je považovaná za základnú publikáciu o súčasných podobách sociálnych nerovností v mestskom priestore.

Michaela Kvasnová